અધ્યાય ૪૫
શ્રી ગુરુચરણ મહિમા

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

ઉપોદ્‌ઘાત : છેલ્લા ત્રણ અધ્યાયમાં બાબાની મહાસમાધિનું વર્ણન કર્યું છે. તેમનો ભૌતિક દેહ આપણી દૃષ્ટિથી અલોપ થયો છે પણ તેમનો આત્મા સદા જીવંત છે. તેમના જીવન દરમ્યાન થયેલી લીલાઓનું વર્ણન આપણે વિસ્તારથી કર્યું છે. તેમના મહાનિર્વાણ પછી તાજેતરમાં લીલા થઈ છે અને હજુ થયા જ કરે છે. એ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બાબા સદા જીવંત છે તથા અગાઉની જેમ તે ભકતોને સહાય કરે છે. તેમની હયાતી દરમ્યાન જે જે લોકોને તેમનો સત્સંગ થયો હતો તે સર્વ ખરેખર ખૂબ ભાગ્યશાળી ગણાય. છતાં તેમાંથી જેમને ભોગવાસના રહી ગઈ હોય ને વૈરાગ્ય ન થયો હોય તથા પ્રભુ પ્રત્યે ચિત્ત ન વળ્યું હોય તેઓ દુર્ભાગી કહેવાય. એ સમયે જે જરૂરી હતું અને આજે પણ જે જરૂરી છે તે તો બાબાની ભાવપૂર્વકની ભક્તિ જ છે. શ્રી બાબાના પૂજનમાં મન-ઇન્દ્રિય-દેહ બધાં જ લગાડવાં જોઈએ. દેહનું એક અંગ પૂજા કરતું હોય અને બીજાં કયાંક ભટકતાં હોય તે કંઈ કામનું નથી. ધ્યાન અગર પૂજન જે કરો તે સદા તન્મય થઈ એકચિત્તથી કરજો.

સતી સ્ત્રીના પતિ ઉપરના પ્રેમને કેટલાક લોકો શિષ્યના ગુરુ પ્રત્યેના પ્રેમ જોડે સરખાવે છે. પણ શિષ્યનો ગુરુ પ્રત્યેનો પ્રેમ સતીના પ્રેમથી ચડે છે. એ તો અજોડ જ છે. આત્મદર્શનની સાધનામાં માતા-પિતા, ભાઈભાંડુ કે કોઈ સગાંસ્નેહી સહાય કરી શકતાં નથી. એ માર્ગ તો આપણે જ કરવાનો છે. આ લોકનાં તેમજ પરલોકનાં સુખ-ભોગ તજી દેવાનાં છે. મને ઇન્દ્રિયો ઉપર નિયંત્રણ કરવાનું છે અને મુક્તિની જ કામના કરવાની છે. બીજા પર આધાર રાખવાને બદલે આપણા પોતાનામાં જ પૂરી શ્રદ્ધા રાખવાની છે. વિવેક કરીને

જોઈએ ત્યારે જ આ લોકની ચીજો પરનો રાગ ઘટવા લાગે છે. તેથી મનમાં તે બધાં પર વૈરાગ્ય આવે છે. પછી આપણને માલૂમ પડે છે કે ગુરુ જ બ્રહ્મ છે અને તે જ સત્ય છે. તે વિશ્વથી પર છે, સર્વવ્યાપક છે એવું સમજાય છે ત્યારે પ્રાણીમાત્રમાં રહેતા એવા તેમનું આપણે પૂજન કરવા લાગીએ છીએ; એ જ તેમનું સંવાદક ભજન-પૂજન છે. આમ જયારે ગુરુ અર્થાત્ બ્રહ્મની અનન્ય ભાવથી પૂજા કરીએ છીએ ત્યારે આપણે તેમની જોડે એકરૂપ બનીએ છીએ તથા આત્મદર્શન પામીએ છીએ. ટૂંકામાં ગુરુનામનો સદા જપ કરવાથી; તેમનું ધ્યાન ધરવાથી પ્રાણીમાત્રમાં તેમનું દર્શન થાય છે અને અખંડ સુધા પમાય છે. નીચેની કથા તેનું જ દૃષ્ટાંત છે.

કાકાસાહેબની શંકા અને આનંદરાવનું સ્વપ્નદર્શન : શ્રી બાબાએ કાકા દીક્ષિતને (૧) એકનાથી ભાગવત તથા (૨) ભાવાર્થ રામાયણ એ બે ગ્રંથો વાંચવાની આજ્ઞા કરી હતી તે પ્રસિદ્ધ છે. બાબાની હયાતી દરમ્યાન આ ગ્રંથો કાકાસાહેબ નિત્ય વાંચતા અને બાબાના કૈલાસવાસ પછી પણ તેમણે એ ગ્રંથોનું વાંચન ચાલુ રાખ્યું હતું. એકવાર મુંબઈમાં ચોપાટી પર કાકા મહાજનીના ઘેર સવારમાં કાકાસાહેબ એકનાથી ભાગવત વાંચતા હતા. તે વેળા શામા (માધવરાવ દેશપાંડે) તથા કાકા મહાજની એ બે જણ ત્યાં હાજર હતા અને શ્રવણ કરતા હતા. ગ્રંથના અગિયારમાં સ્કંધનો બીજો અધ્યાય વંચાતો હતો અને બધા ધ્યાનપૂર્વક શ્રવણ કરતા હતા. તેમાં એવી વાત આવે છે કે ઋષભ-કુલના નવનાથ અર્થાત્ નવ સિદ્ધ-કવિ, હરિ, અંતરિક્ષ, પ્રબુદ્ધ, પિપ્પલાયન, આવિર્હોત્ર, દ્રમિલ, ચમસ તથા કરભાજન એ સર્વ રાજા જનકને ભાગવત ધર્મના સિદ્ધાન્ત સમજાવતા હતા. રાજા જનકે એ નવે સિદ્ધોને બહુ અગત્યના પ્રશ્નો પૂછ્યા અને દરેકે તેમને સંતોષજનક ઉત્તર આપ્યા. તેમાં પ્રથમ કવિએ ભાગવતધર્મ શું છે તે સમજાવ્યું; હરિએ ભકતનાં લક્ષણ સમજાવ્યાં; અંતરિક્ષે સાંસારિક માયા; પ્રબુદ્ધે આ માયા કેમ તરવી તે; પિપ્પલાયને પરબ્રહ્મ શું છે તે; આવિર્હોત્રે કર્મ શું તે; દ્રમિલે ભગવાનના અવતાર તથા તેમાં કરેલાં કામ; ચમસે અભકતની મૃત્યુ પછીની થતી ગતિ; કરભાજએ વિવિધ યુગમાં પ્રભુપૂજનની વિવિધ વિધિ-એમ દરેકે સમજાવ્યું. આ સઘળા શાસ્ત્રાર્થનો સાર

એટલો જ હતો કે આ કલિયુગમાં મુક્તિનો માર્ગ જ ગુરુચરણ અગર હરિસ્મરણ છે. આ વાંચન પૂરું થઈ રહ્યા પછી કાકાસાહેબે નિરાશાભર્યા સ્વરે માધવરાવને કહ્યું, ''ભક્તિ પરનો નવનાથનો આ સંવાદ કેવો અજબ છે ! છતાં તેનો અમલ કેવો કઠણ છે. નાથ તો સંપૂર્ણ ભક્ત હતા. પણ એમણે દર્શાવેલ માર્ગે ભક્તિ પામવી તે શું આપણા જેવા મૂર્ખને માટે સંભવિત છે ? કેટલાયે જન્મ પછી પણ આપણે તે પામવાના નથી; ત્યારે આપણી મુક્તિ કેમ થશે ? મને તો લાગે છે કે આપણે માટે કોઈ આશા નથી.''

કાકાસાહેબનો આ નિરાશાવાદ માધવરાવને ગમ્યો નહિ. તેથી તેમણે કહ્યું, ''સદ્‌ભાગ્યે જેને શ્રી બાબા જેવા ગુરુ-રત્ન મળ્યા છે તે આમ નિરાશ બની રડે એ તો ખરેખર દયા ખાવા જેવું છે. જો બાબામાં દૃઢ શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ હોય તો તમે નિરાશ શા માટે થાઓ છો ? ભલે નાથની ભક્તિ શક્તિમંત તથા દૃઢ હશે પણ શું આપણી ભક્તિ પ્રેમળ અને સ્નેહભરી નથી ? બાબાએ આપણને છાતી ઠોકીને શું નથી કહ્યું કે હરિના તથા ગુરુના નામ-સ્મરણથી મુક્તિ અવશ્ય મળશે જ ? તો પછી ડરનું કે ચિંતાનું શું કારણ છે ?'' માધવરાવની આ સમજાવટથી પણ કાકાને સંતોષ ન થયો. નાથની ભક્તિ કેવી શક્તિવંત હતી તેના જ ધ્યાનમાં ને વિચારમાં તે આખો દહાડો ચિંતાતુર અસ્વસ્થ રહ્યા. બીજે દહાડે પ્રાતઃકાળમાં જ ગ્રંથવાચન થતું હતું ત્યાં જ તેમને નીચેનો પરચો થયો.

આનંદરાવ પાખાડે નામે એક ગૃહસ્થ માધવરાવને ગોતતા ત્યાં આવ્યા. એ વેળા ભાગવત વંચાતું હતું. પાખાડે માધવરાવ પાસે આવીને બેઠા અને તેમના કાનમાં કંઈક વાત કહેવા લાગ્યા. પોતાના સ્વપ્નદર્શનની વાત એ ધીમે અવાજે કહેતા હતા. આ ગણગણાટથી વાંચનમાં કંઈક ખલેલ પડી. તેથી કાકાસાહેબે વાંચવાનું બંધ કર્યું અને શી વાત છે એમ માધવરાવને પૂછ્યું. ત્યારે માધવરાવે કહ્યું, ''તમે ગઈ કાલે શંકા કરી હતી તેનું જ અહીં સમાધાન થઈ ગયું છે. શ્રી બાબાએ પાખાડેને આપેલું સ્વપ્નદર્શન સાંભળો. તેમાં ભક્તિનાં લક્ષણ સમજાવીને ગુરુચરણના પૂજન અંગે કેવળ નમસ્કાર પણ પૂરતી ભક્તિનું કામ કરે છે એવી ખાતરી આપી છે.'' આ સ્વપ્નદર્શન સાંભળવા બધા, ખાસ કાકાસાહેબ બહુ આતુર હતા. સ્વપ્નદર્શનની નીચેની વાત પાખાડેએ કહી :

''ઊંડા સમુદ્રમાં હું કેડ લગીના પાણીમાં ઊભો હતો. ત્યાં મેં એકાએક સાઈબાબાને દેખ્યા. શ્રી બાબા રત્નજડિત સિંહાસન પર બેઠા હતા. તેમનાં ચરણ પાણીમાં હતાં. બાબાનાં દર્શન કરીને હું બહુ રાજી થયો; અને મને ખૂબ સંતોષ થયો. આ દર્શન એટલું સાચું લાગતું હતું કે એ સ્વપ્ન છે એમ મેં માન્યું જ નથી. અજબ વાત તો એ છે કે એ વખતે માધવરાવ ત્યાં પાસે ઊભા હતા. તેમણે મને ભાવથી કહ્યું, ''આનંદરાવ, બાબાને પગે પડો.'' મેં ઉત્તર દીધો: ''મારી પણ બાબાને પગે પડવાની ઇચ્છા છે. પણ બાબાના પગ પાણીમાં છે. તેથી તેમના ચરણ પર હું માથું શી રીતે મૂકું ? હું અસમર્થ છું.'' તે સાંભળી તેમણે બાબાને કહ્યું, ''અરે દેવ, આપના ચરણ પાણીની નીચે છે તે જરા ઊંચા લો.'' એટલે બાબાએ તરત જ ચરણ ઊંચા લીધા. મેં મુદ્દલ ખોટી ન થતાં એકદમ એ ચરણ પકડી લીધા અને મારું માથું તેના પર મૂક્યું. એ જોઈ બાબાએ મને આશીર્વાદ આપ્યા ને કહ્યું, ''જા તારું કલ્યાણ થશે. ચિંતા અગર ડરનું કંઈ કારણ નથી. એક રેશમી કિનારનું ધોતિયું તું મારા શામાને આપજે. એથી તને લાભ થશે.''

આટલી વાત કહીને પાખાડેએ બાબાની આજ્ઞા મુજબ આપવા સારુ સાથે લાવેલ ધોતિયું કાકાસાહેબના હાથમાં મૂક્યું અને તે માધવરાવને આપવા વિનંતી કરી. પણ માધવરાવે તે સ્વીકારવાની ના પાડી અને કહ્યું, ''આનો સ્વીકાર કરવા માટે બાબા મને કોઈ દૃષ્ટાંત કે સૂચન દેશે તો જ હું તે સ્વીકારીશ, નહિતર નહિ સ્વીકારું'' થોડી ચર્ચા પછી ચિઠ્ઠીઓ નાંખીને નક્કી કરવાનું કાકાસાહેબે કહ્યું. શંકાશીલ બાબતમાં ચિઠ્ઠીઓ નાંખી ઉપાડેલી ચિઠ્ઠીમાં જે આવતું તેનો અમલ કરવાની કાકાને ટેવ હતી. તેથી અત્યારે તેમણે એક ચિઠ્ઠીમાં 'સ્વીકારવું' અને બીજામાં 'ન સ્વીકારવું' એમ લખીને બન્ને ચિઠ્ઠી બાબાની છબીના ચરણે મૂકી. એમણે એક બાળકને બોલાવી એ બેમાંથી એક ચિઠ્ઠી લેવા સૂચવ્યું. બાળકે ચિઠ્ઠી ઉપાડી. તેમાં 'સ્વીકારવું' એમ લખ્યું હતું. તેથી કાકાસાહેબે ધોતિયું માધવરાવના હાથમાં આપ્યું અને તેણે તે સ્વીકાર્યું. આ રીતે આનંદરાવ તથા માધવરાવ બન્નેને સંતોષ થયો અને કાકાસાહેબની શંકાનું સમાધાન થયું.

આ કથા ઉપરથી આપણે બોધ લેવાનો કે અન્ય સંતોને પણ આપણે સન્માનવા જોઈએ અને ખાસ આપણા ગુરુમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખીને તેના બોધ પ્રમાણે આપણે ચાલવું જોઈએ. આપણું કલ્યાણ ક્યાં રહેલું છે, તેનું સૌથી વધુ જ્ઞાન તો તેમને જ હોય છે. માટે શ્રી બાબાનાં નીચેનાં વચનો સદા હૃદયમાં કોતરી રાખી તેનો અમલ કરવા સરખો છો.

આ જગતમાં અસંખ્ય સંત છે. બીજાની પણ સારી વાતો સાંભળવી, પણ ગુરુનાં વચન કદી ભૂલશો નહિ. ટૂંકમાં ગુરુ પર અંતરથી પૂરો પ્રેમ રાખો અને સર્વભાવે તેમને શરણે જાઓ. તેમને સન્માન દઈ સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરો. પછી તમે જોશો કે સૂર્ય પાસે જેમ અંધારું ટકતું નથી તેમ તમારા સંસારસાગર તરવા સામે કોઈ વિઘ્ન ટકશે નહિ.

લાકડાનું પાટિયું : બાબા ઘણા કાળ પહેલાં એક ચાર હાથ લાંબું અને એક વેંત પહોળું પાટિયું મોભ જોડે ચીંદરડા વડે બાંધીને લટકાવતા અને તેના ચાર ચાર ખૂણે ચાર કોડિયાના દીવા મૂકી તે પર બાબા સૂઈ રહેતા. પછી તો એ પાટિયું ભાંગી નાંખ્યું; અને તેના ટુકડા ફેંકી દીધા (જુઓ અધ્યાય ૧૦મો). આ પાટિયાની મહત્તા બાબા એક વાર કાકાસાહેબને વર્ણવી બતાવતા હતા. એ સાંભળી કાકાસાહેબે બાબાને કહ્યું, ‘‘આપને હજુ એવા પાટિયા પર સૂઈ રહેવાનું પસંદ હોય તો સુખેથી સૂઈ રહેવા સારુ મસીદમાં એક પાટિયું બંધાવી આપું.’’ બાબાએ ઉત્તર દીધો, ‘‘મહાળસાપતિને જમીન પર સુવડાવીને મારે એકલાને ઊંચા સૂવું મને ન ગમે.’’ ત્યારે કાકાએ કહ્યું, ‘‘તો મહાળસાપતિ માટે એક બીજું પાટિયું બંધાવી આપું.’’ એટલે બાબા બોલ્યા : ‘‘પાટિયા પર તે શી રીતે સૂએ ? પાટિયા પર સૂવું કાંઈ સહેલું નથી. જેનામાં અપાર ગુણ-શક્તિ ભરેલ હોય તે જ તેના પર સૂઈ શકે છે. જે સદા આંખો ઉઘાડી રાખીને સૂઈ શકતો હોય તેનું જ એ કામ છે. હું સૂતો હોઉં છું ત્યારે ઘણીવાર મહાળસાપતિને કહું છું, ‘મારી પડખે બેસજે અને મારી છાતી પર હાથ રાખજે. અંદર શ્રીહરિના નામનો જાપ ચાલે છે કે કેમ તે તપાસ. જો તું મને ઊંઘતો દેખે તો જગાડજે.’ આટલું પણ તે કરી શકતો નથી. તે પોતે જ ઝોકે ચડે છે અને ઘોરવા માંડે છે. તેનો હાથ મારી છાતી પર પથ્થર જેવો ભારે લાગે

છે ત્યારે હું જ બોલી ઊઠું છું: ‘અરે ભગત !’ એટલે તે સળવળે છે તથા આંખો ઉઘાડે છે. જે ભોંય પર પણ બરાબર બેસી કે સૂઈ શકતો નથી, જેનું આસન જ સ્થિર નથી, જે ઊંઘનો ગુલામ છે, તે આવા પાટિયા પર ઊંચે કેમ સૂઈ શકે?’’

ભક્તો પરના પ્રેમને લીધે બાબા ઘણીવાર કહેતા, ‘‘જે કંઈ સારું-માઠું આપણું પોતાનું હોય છે તે આપણી જોડે જ રહેવાનું છે અને જે કંઈ બીજાનું છે તે તેમની જોડે રહેશે.’’

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભક્ત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે ‘શ્રી ગુરુચરણ મહિમા’
નામ પિસ્તાલીસમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।